

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (wielka izba)

z dnia 5 lipca 2016 r.*

Odesłanie prejudycjalne — Artykuł 267 TFUE — Artykuł 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem — Treść wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym — Przepis krajowy przewidujący wyłączenie sądu krajowego ze względu na wyrażenie wstępnego stanowiska we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym poprzez stwierdzenie okoliczności faktycznych i prawnych — Karta praw podstawowych Unii Europejskiej — Artykuł 47 akapit drugi i art. 48 ust. 1

W sprawie C-614/14

mającej za przedmiot wnioski o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sofijski gradski sąd (sąd miejski w Sofii, Bułgaria) postanowieniem z dnia 15 grudnia 2014 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 31 grudnia 2014 r., w postępowaniu karnym przeciwko:

Atanasowi Ognyanowowi

przy udziale:

Sofiyska gradska prokuratura,

TRYBUNAŁ (wielka izba),

w składzie K. Lenaerts, prezes, A. Tizzano, wiceprezes, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, J.L. da Cruz Vilaça, A. Arabadjiev, C. Toader i F. Biltgen, prezesi izb, J.C. Bonichot, M. Safjan, M. Berger (sprawozdawca), E. Jarašiūnas, C.G. Fernlund, C. Vajda i S. Rodin, sędziowie,

rzecznik generalny: Y. Bot,

sekretarz: M. Aleksejev, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 12 stycznia 2016 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu rządu niderlandzkiego przez M. Bulterman, C. Schillemans oraz M. Gijzen, działające w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez W. Bogensbergera, R. Troostersa oraz V. Soloveytchika, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 23 lutego 2016 r.,

* Język postępowania: bułgarski.

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 267 TFUE i art. 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem oraz art. 47 akapit drugi i art. 48 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach postępowania dotyczącego uznania i wykonywania w Bułgarii karnego wyroku skazującego na karę pozbawienia wolności orzeczoną przez duński sąd wobec Atanasa Ognyanowa.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Zgodnie z art. 94 regulaminu postępowania, zatytułowanym „Zawartość wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym”:

„Poza sformułowaniem pytań skierowanych do Trybunału wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym zawiera:

- a) zwięzłe omówienie przedmiotu sporu oraz istotnych okoliczności faktycznych sprawy, jakie ustalił sąd odsyłający, lub co najmniej wskazanie okoliczności faktycznych, na jakich oparte są pytania;
- b) treść przepisów krajowych mogących mieć zastosowanie w sprawie oraz, w stosownym przypadku, wskazanie istotnego dla sprawy orzecznictwa sądów krajowych;
- c) omówienie powodów, dla których sąd odsyłający rozpatruje kwestię wykładni lub ważności określonych przepisów prawa Unii Europejskiej, jak również związku, jaki dostrzega on między tymi przepisami a uregulowaniami krajowymi, które znajdują zastosowanie w postępowaniu głównym”.

Prawo bułgarskie

- 4 Z postanowienia odsyłającego wynika, że zgodnie z art. 29 Nakazatelno-protsesualen kodeks (kodeksu postępowania karnego, zwanego dalej „NPK”) członkiem składu orzekającego nie może być sędzia, który w szczególności może zostać uznany za stronniczego. Zgodnie z orzecznictwem Varhoven kasatsionen sad (najwyższego sądu kasacyjnego, Bułgaria) wyrażenie przez sędziego wstępnego stanowiska co do istoty sprawy przed wydaniem końcowego orzeczenia stanowi szczególny wypadek stronniczości.
- 5 W wypadku stronniczości skład orzekający powinien wyłączyć się ze sprawy, co oznacza, po pierwsze, że ten skład orzekający zaprzestaje rozpatrywać wspomnianą sprawę, po drugie, że sprawa ta zostaje ponownie przydzielona innym sędziom danego sądu, oraz po trzecie, że nowy wyznaczony skład orzekający ponownie rozpoznaje daną sprawę od początku.
- 6 Jeżeli sędzia nie wyłączy się ze sprawy, nadal ją rozpoznaje i wydaje końcowe orzeczenie, orzeczenie to będzie wadliwe, ponieważ zostanie wydane z „naruszeniem istotnych wymogów proceduralnych”. Sąd wyższej instancji uchyli wspomniane orzeczenie i dana sprawa zostanie ponownie przydzielona innemu sędziemu w celu ponownego rozpoznania.

- 7 Sąd odsyłający uściśla, że w bułgarskim orzecznictwie przyjęto szczególnie rygorystyczną wykładnię kryterium „stronniczości”. W tym względzie sąd odsyłający wskazuje w szczególności, że kontroli tego kryterium dokonuje się z urzędu i że nawet najmniej znaczące wskazanie dotyczące okoliczności faktycznych danej sprawy lub ich kwalifikacji prawnej skutkuje automatycznie zaistnieniem podstawy do wyłączenia sędziego.
- 8 Z postanowienia odsyłającego wynika także, iż wyrażenie przez sędziego wstępnego stanowiska skutkuje nie tylko jego wyłączeniem ze sprawy i uchyleniem wydanego przez niego orzeczenia końcowego, lecz także wszczęciem przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego ze względu na popełnienie przewinienia dyscyplinarnego. Zgodnie z pkt 2.3 i 7.4 Kodeks za etichno povedenie (krajowego kodeksu etycznego) sędziemu nie wolno bowiem składać publicznych oświadczeń dotyczących ostatecznego rozstrzygnięcia powierzonej mu do rozpoznania sprawy ani przedstawiać wstępnego stanowiska. Ponadto pkt 7.3 Kodeks za etichno povedenie stanowi, że sędzia może wypowiadać się w przedmiocie zasadniczych kwestii prawnych, lecz bez odnoszenia się do konkretnych okoliczności faktycznych i ich kwalifikacji prawnej.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 9 Wyrokiem z dnia 28 listopada 2012 r. A. Ognyanov, obywatel bułgarski, został skazany przez Retten i Glostrup (sąd w Glostrup, Dania) na łączną karę 15 lat pozbawienia wolności za kwalifikowaną postać kradzieży i zabójstwo. Po odbyciu w Danii części kary pozbawienia wolności w dniu 1 października 2013 r. A. Ognyanov został przekazany organom bułgarskim w celu odbycia reszty kary w Bułgarii.
- 10 W drodze wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym z dnia 25 listopada 2014 r. wniesionego w sprawie C-554/14, Ognyanov, potwierdzonego i uzupełnionego następnie dwoma wnioskami z dnia 15 grudnia 2014 r., Sofijski gradski sad (sąd miejski w Sofii) zwrócił się do Trybunału z różnymi pytaniami dotyczącymi wykładni decyzji ramowej Rady 2008/909/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków skazujących na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności – w celu wykonania tych wyroków w Unii Europejskiej (Dz.U. 2008, L 327, s. 27), zmienionej decyzją ramową Rady 2009/299/WSiSW z dnia 26 lutego 2009 r. (Dz.U. 2009, L 81, s. 24).
- 11 Po skierowaniu wspomnianych pytań prejudycjalnych w sprawie C-554/14, Ognyanov, Sofijska gradska prokuratura (prokuratura miasta Sofii, Bułgaria) – strona w rozpatrywanej w postępowaniu głównym sprawie – zażądała w szczególności wyłączenia rozpoznającego tę sprawę składu orzekającego Sofijski gradski sad (sądu miejskiego w Sofii) ze względu na to, że przedstawiając w pkt 2–4 wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym okoliczności faktyczne i prawne wspomnianej sprawy, sąd ten wyraził wstępne stanowisko w przedmiocie kwestii faktycznych i prawnych przed rozpoznaniem sprawy.
- 12 Sąd odsyłający wyraził wątpliwości dotyczące dopuszczalności, w świetle prawa Unii, przepisu krajowego, takiego jak rozpatrywany w postępowaniu głównym, który zobowiązuje skład orzekający bułgarskiego sądu do wyłączenia się ze sprawy, ponieważ wyraził on w skierowanym do Trybunału wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wstępne stanowisko, przedstawiając okoliczności faktyczne i prawne rozpatrywanej w postępowaniu głównym sprawy.
- 13 W tych okolicznościach Sofijski gradski sad (sąd miejski w Sofii) postanowił zawiesić postępowanie i skierować do Trybunału następujące pytania prejudycjalne:
„1) Czy prawo Unii (art. 267 akapit drugi TFUE w związku z art. 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem, art. 47 i 48 karty [...] i w związku z innymi mającymi zastosowanie przepisami) zostanie naruszone, jeżeli sąd, który przedstawił wniosek o wydanie orzeczenia w trybie

prejudycjalnym, po otrzymaniu orzeczenia wydanego w trybie prejudycjalnym będzie nadal rozpoznawał sprawę – bez wyłączenia się składu orzekającego ze sprawy – i wyda orzeczenie co do istoty? Podstawę tego wyłączenia stanowi wyrażenie przez tutejszy sąd wstępnego stanowiska co do istoty sprawy we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym (a mianowicie sąd przyjął, że miały miejsce określone okoliczności faktyczne oraz że w odniesieniu do tych okoliczności faktycznych stosuje się określoną normę prawną)?

Pytanie przedstawia się z założeniem, że przy ustalaniu okoliczności faktycznych oraz prawa właściwego – w celu przedstawienia wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – zachowano wszystkie prawne wymogi proceduralne odnoszące się do ochrony prawa stron do wskazywania dowodów oraz ich prawa do występowania przed sądem.

- 2) Jeżeli na pytanie pierwsze zostanie udzielona odpowiedź, że dalsze rozpoznanie sprawy jest zgodne z prawem, czy prawo Unii zostanie naruszone w wypadku, gdy:
 - a) tutejszy sąd w swoim końcowym orzeczeniu odtworzy bez zmiany wszystko to, co ustalił we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, odmawiając przeprowadzania nowych dowodów i wysłuchania stron w odniesieniu do tych ustaleń faktycznych i prawnych? Tutejszy sąd faktycznie przeprowadza nowe dowody i wysłuchuje strony wyłącznie w odniesieniu do tych kwestii, których nie przyjęto za ustalone we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym;
 - b) tutejszy sąd nadal przeprowadza nowe dowody i wysłuchuje strony w odniesieniu do wszystkich istotnych kwestii – w tym w odniesieniu do kwestii, co do których wyraził już swoje stanowisko we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – odtwarzając w końcowym orzeczeniu swoje ostatnie stanowisko, oparte na wszystkich przeprowadzonych dowodach i na rozpatrzeniu wszystkich argumentów stron, a mianowicie zarówno na dowodach przeprowadzonych oraz na argumentach przedstawionych przed złożeniem wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, jak i na dowodach przeprowadzonych oraz na argumentach przedstawionych po wydaniu orzeczenia w trybie prejudycjalnym?
- 3) Jeżeli na pytanie pierwsze zostanie udzielona odpowiedź, że dalsze rozpoznawanie sprawy jest zgodne z prawem Unii, to czy wybór sądu, by zaprzestać dalszego rozpoznawania sprawy i wyłączyć się z niej – ponieważ dalsze rozpoznawanie sprawy będzie niezgodne z prawem krajowym, które zapewnia wyższy stopień ochrony interesów stron i wymiaru sprawiedliwości – będzie zgodny z prawem Unii? A mianowicie wyłączenie składu orzekającego jest uwarunkowane tym, że:
 - a) we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym tutejszy sąd, przed wydaniem końcowego orzeczenia, wyraził wstępne stanowisko w sprawie, co wprawdzie jest dopuszczalne zgodnie z prawem Unii, jednak jest zabronione zgodnie z prawem krajowym;
 - b) sąd sformułuje swoje końcowe stanowisko w dwóch aktach prawnych, a nie w jednym akcie prawnym (jeżeli zostanie przyjęte, że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym nie stanowi wstępnego stanowiska, lecz stanowi końcowe stanowisko), co wprawdzie jest dopuszczalne zgodnie z prawem Unii, jednak jest zabronione zgodnie z prawem krajowym?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

- 14 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 267 TFUE i art. 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem, rozpatrywane w świetle art. 47 akapit drugi i art. 48 ust. 1 karty, należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie przepisowi krajowemu

interpretowanemu w ten sposób, że zobowiązuje on sąd odsyłający do wyłączenia się z toczącej się sprawy ze względu na to, że sąd ten przedstawił we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym okoliczności faktyczne i prawne tej sprawy.

- 15 Na wstępie należy przypomnieć, że kluczowym elementem systemu sądowniczego Unii Europejskiej jest określona w art. 267 TFUE procedura odesłania prejudycjalnego, która ustanawiając dialog między poszczególnymi sądami, zwłaszcza między Trybunałem a sądami państw członkowskich, ma na celu zapewnienie jednolitej wykładni prawa Unii, umożliwiając tym samym zapewnienie jego spójności, pełnej skuteczności i autonomii oraz wreszcie szczególnego charakteru prawa ustanowionego w traktatach (zob. opinia 2/13 z dnia 18 grudnia 2014 r., EU:C:2014:2454, pkt 176 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 16 Z utrwalonego orzecznictwa wynika, że procedura ustanowiona w art. 267 TFUE jest instrumentem współpracy między Trybunałem a sądami krajowymi, dzięki któremu Trybunał dostarcza sądom krajowym elementów wykładni prawa Unii, które są im niezbędne do rozstrzygnięcia toczących się przed nimi sporów (zob. postanowienia: z dnia 8 września 2011 r., Abdallah, C-144/11, niepublikowane, EU:C:2011:565, pkt 9 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 19 marca 2015 r., Andre, C-23/15, niepublikowane, EU:C:2015:194, pkt 4 i przytoczone tam orzecznictwo; a także wyrok z dnia 6 października 2015 r., Capoda Import-Export, C-354/14, EU:C:2015:658, pkt 23).
- 17 Także zgodnie z utrwalonym orzecznictwem art. 267 TFUE przyznaje sądom krajowym jak najszerze uprawnienie do wystąpienia do Trybunału, jeśli uznają one, że w zawisłej przed nimi sprawie pojawiły się pytania związane z wykładnią lub oceną ważności przepisów prawa Unii wymagające udzielenia odpowiedzi w celu rozstrzygnięcia rozpatrywanego przez te sądy sporu. Sądy krajowe mają ponadto swobodę w wykonywaniu tego uprawnienia na każdym etapie postępowania, jaki uznają za stosowny (zob. wyroki: z dnia 5 października 2010 r., Elczinow, C-173/09, EU:C:2010:581, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 11 września 2014 r., A, C-112/13, EU:C:2014:2195, pkt 39 i przytoczone tam orzecznictwo). Wybór najwłaściwszego momentu dla skierowania do Trybunału pytania prejudycjalnego należy bowiem do wyłącznej właściwości sądów krajowych (zob. wyroki: z dnia 15 marca 2012 r., Sibilio, C-157/11, niepublikowany, EU:C:2012:148, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 7 kwietnia 2016 r., Degano Trasporti, C-546/14, EU:C:2016:206, pkt 16).
- 18 Konieczność przedstawienia wykładni prawa Unii, która byłaby użyteczna dla sądu krajowego, wymaga, aby sąd krajowy określił ramy stanu faktycznego i prawnego, w jakie wpisane są zadawane przez niego pytania, lub przynajmniej aby wyjaśnił on okoliczności faktyczne, na jakich opierają się owe pytania (zob. postanowienia: z dnia 8 września 2011 r., Abdallah, C-144/11, niepublikowane, EU:C:2011:565, pkt 10 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 19 marca 2015 r., Andre, C-23/15, niepublikowane, EU:C:2015:194, pkt 5 i przytoczone tam orzecznictwo; a także wyrok z dnia 10 marca 2016 r., Safe Interenvíos, C-235/14, EU:C:2016:154, pkt 114).
- 19 Wymogi dotyczące treści wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym zostały wyraźnie uregulowane w art. 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem, z którymi w ramach współpracy ustanowionej w art. 267 TFUE sąd odsyłający powinien być zapoznany i których powinien skrupulatnie przestrzegać (zob. postanowienie z dnia 3 lipca 2014 r., Talasca, C-19/14, EU:C:2014:2049, pkt 21).
- 20 Ponadto jest bezsporne, że informacje przedstawione w postanowieniach odsyłających powinny nie tylko umożliwić Trybunałowi udzielenie użytecznych odpowiedzi, lecz także pozwolić rządowi państw członkowskich i innym zainteresowanym uczestnikom postępowania na przedstawienie uwag zgodnie z art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Do Trybunału należy czuwanie, aby ta możliwość była zapewniona, przy uwzględnieniu faktu, że na mocy wymienionego przepisu zainteresowane strony są powiadamiane jedynie o postanowieniach odsyłających (zob. postanowienie

z dnia 8 września 2011 r., Abdallah, C-144/11, niepublikowane, EU:C:2011:565, pkt 11 i przytoczone tam orzecznictwo; a także wyrok z dnia 10 marca 2016 r., Safe Interenvíos, C-235/14, EU:C:2016:154, pkt 116).

- 21 Wreszcie, niewskazanie istotnych okoliczności faktycznych i prawnych może stanowić podstawę oczywistej niedopuszczalności wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym (zob. podobnie postanowienia: z dnia 8 września 2011 r., Abdallah, C-144/11, niepublikowane, EU:C:2011:565, pkt 12; z dnia 4 lipca 2012 r., Abdel, C-75/12, niepublikowane, EU:C:2012:412, pkt 6, 7; z dnia 19 marca 2014 r., Grimal, C-550/13, niepublikowane, EU:C:2014:177, pkt 19; a także z dnia 19 marca 2015 r., Andre, C-23/15, niepublikowane, EU:C:2015:194, pkt 8, 9).
- 22 Przedstawiając we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym okoliczności faktyczne i prawne rozpatrywanej w postępowaniu głównym sprawy, sąd odsyłający taki jak Sofijski gradski sad (sąd miejski w Sofii) jedynie działa zgodnie z wymogami wynikającymi z art. 267 TFUE i art. 94 regulaminu postępowania.
- 23 W tych okolicznościach fakt, że sąd odsyłający taki jak ten w sprawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym przedstawił we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym istotne okoliczności faktyczne i prawne rozpatrywanej w postępowaniu głównym sprawy, odpowiada wymogowi współpracy związanemu z mechanizmem odesłania prejudycjalnego i sam w sobie nie może naruszać ani określonego w art. 47 akapit drugi karty prawa do dostępu do bezstronnego sądu, ani zagwarantowanego w art. 48 ust. 1 karty prawa do domniemania niewinności.
- 24 W niniejszym wypadku z zastosowania art. 29 NPK, interpretowanego przez Varhoven kasatsionen sad (najwyższy sąd kasacyjny), w związku z pkt 2.3, 7.3 i 7.4 Kodeks za etichno povedenie wynika, że przedstawienie przez bułgarskiego sędziego we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym okoliczności faktycznych i prawnych rozpatrywanej w postępowaniu głównym sprawy jest uznawane za wyrażenie wstępnego stanowiska przez tego sędziego, co skutkuje nie tylko jego wyłączeniem i uchynieniem wydanego przezeń końcowego orzeczenia, lecz także wszczęciem przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego ze względu na przewinienie dyscyplinarne.
- 25 Z powyższego wynika, że przepis krajowy taki jak ten rozpatrywany w postępowaniu głównym może w szczególności skutkować powstrzymaniem się przez sąd krajowy od zadania pytań prejudycjalnych Trybunałowi w celu uniknięcia wyłączenia ze sprawy i narażenia się na sankcje dyscyplinarne lub wniesienia niedopuszczalnych wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. A zatem taki przepis narusza przyznane sądom krajowym w art. 267 TFUE prerogatywy i w konsekwencji wpływa na skuteczność ustanowionej w ramach mechanizmu odesłania prejudycjalnego współpracy między Trybunałem a sądami krajowymi.
- 26 W świetle wszystkich powyższych rozważań na zadane pytanie pierwsze należy udzielić następującej odpowiedzi: art. 267 TFUE i art. 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem, rozpatrywane w świetle art. 47 akapit drugi i art. 48 ust. 1 karty, należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie przepisowi krajowemu interpretowanemu w ten sposób, że zobowiązuje on sąd odsyłający do wyłączenia się z toczącej się sprawy ze względu na to, że sąd ten przedstawił we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym okoliczności faktyczne i prawne tej sprawy.

W przedmiocie pytania drugiego

- 27 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy prawo Unii, w szczególności art. 267 TFUE, należy interpretować w ten sposób, że stoi ono na przeszkodzie temu, aby po wydaniu orzeczenia w trybie prejudycjalnym sąd odsyłający nie zmieniał stwierdzeń odnoszących się do okoliczności faktycznych i prawnych, których dokonał w ramach wniosku o wydanie orzeczenia

w trybie prejudycjalnym, czy też przeciwnie – temu, aby po wydaniu tego orzeczenia wspomniany sąd dokonywał nowego wysłuchania stron oraz nowych czynności dowodowych, które mogłyby go skłonić do zmiany tych stwierdzeń.

- 28 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem art. 267 TFUE wymaga od sądu odsyłającego, aby zapewnił on pełną skuteczność dokonanej przez Trybunał wykładni prawa Unii (zob. podobnie wyrok z dnia 5 kwietnia 2016 r., PFE, C-689/13, EU:C:2016:199, pkt 38–40 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 29 Natomiast ani ten przepis, ani żaden inny przepis prawa Unii nie wymagają od sądu odsyłającego, aby po wydaniu orzeczenia w trybie prejudycjalnym zmienił on stwierdzenia odnoszące się do okoliczności faktycznych i prawnych, których to stwierdzeń dokonał w ramach wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Żaden przepis prawa Unii nie zakazuje również temu sądowi zmiany – po wydaniu tego orzeczenia w trybie prejudycjalnym – jego oceny dotyczącej istotnych okoliczności faktycznych i prawnych.
- 30 W świetle powyższych rozważań na pytanie drugie należy udzielić następującej odpowiedzi: prawo Unii, w szczególności art. 267 TFUE, należy interpretować w ten sposób, że nie wymaga ono ani nie zakazuje, aby sąd odsyłający dokonywał, po wydaniu orzeczenia w trybie prejudycjalnym, nowego wysłuchania stron oraz nowych czynności dowodowych mogących skłonić go do zmiany stwierdzeń odnoszących się do okoliczności faktycznych i prawnych, których dokonał w ramach wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, pod warunkiem że sąd ten w pełni uwzględni wykładnię prawa Unii przyjętą przez Trybunał.

W przedmiocie pytania trzeciego

- 31 Poprzez pytanie trzecie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy prawo Unii należy interpretować w ten sposób, że stoi ono na przeszkodzie temu, aby sąd ten stosował przepis krajowy taki jak rozpatrywany w postępowaniu głównym, który został uznany za niezgodny z prawem Unii, ze względu na to, że przepis ten zapewnia wyższy poziom ochrony praw podstawowych stron.
- 32 W tym względzie na wstępie należy wskazać, że założenie – na którym opiera się to pytanie, zgodnie z którym to założeniem rozpatrywany w postępowaniu głównym przepis krajowy zapewnia podmiotowi wyższy poziom ochrony przysługującego mu prawa do bezstronnego sądu w rozumieniu art. 47 akapit drugi karty – nie może być zaakceptowane. Jak wskazano w pkt 23 niniejszego wyroku, fakt, że zgodnie z wymogami wynikającymi z art. 267 TFUE i art. 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem sąd krajowy przedstawia we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym okoliczności faktyczne i prawne rozpatrywanej w postępowaniu głównym sprawy, nie jest bowiem sam w sobie niezgodny z tym prawem podstawowym. W konsekwencji nałożony w tym przepisie krajowym obowiązek wyłączenia się przez sąd odsyłający, który dokonał takiego przedstawienia w ramach odesłania prejudycjalnego, nie może być uznany za przyczyniający się do zapewnienia ochrony wspomnianego prawa.
- 33 Uściśliwszy powyższe, należy przypomnieć, że z utrwalonego orzecznictwa wynika, iż wyrok wydany przez Trybunał w trybie prejudycjalnym wiąże sąd krajowy w zakresie dotyczącym wykładni lub ważności rozpatrywanych aktów instytucji Unii przy rozstrzyganiu zawisłego przed nim sporu (zob. wyroki: z dnia 20 października 2011 r., Interedil, C-396/09, EU:C:2011:671, pkt 36 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 5 kwietnia 2016 r., PFE, C-689/13, EU:C:2016:199, pkt 38).
- 34 Ponadto należy podkreślić, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem sąd krajowy, do którego należy w ramach jego właściwości stosowanie przepisów prawa Unii, zobowiązany jest zapewnić pełną skuteczność tych norm, w razie konieczności odstępując z własnej inicjatywy od stosowania wszelkich sprzecznych z nimi przepisów prawa krajowego, bez potrzeby zwracania się o ich uprzednie uchylenie

w drodze prawodawczej lub w ramach innej procedury konstytucyjnej lub oczekiwania na to uchylene (zob. wyroki: z dnia 20 października 2011 r., *Interedil*, C-396/09, EU:C:2011:671, pkt 38 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 4 czerwca 2015 r., *Kernkraftwerke Lippe-Ems*, C-5/14, EU:C:2015:354, pkt 32 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 5 kwietnia 2016 r., *PFE*, C-689/13, EU:C:2016:199, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 35 Wreszcie należy dodać, że wymóg zapewnienia pełnej skuteczności prawa Unii obejmuje w danym wypadku obowiązek zmiany przez sądy krajowe utrwalonego orzecznictwa, jeżeli opiera się ono na niezgodnej z prawem Unii interpretacji prawa krajowego (zob. podobnie wyrok z dnia 19 kwietnia 2016 r., *DI*, C-441/14, EU:C:2016:278, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 36 Z powyższego wynika, że w niniejszym wypadku sąd odsyłający ma obowiązek zapewnienia pełnej skuteczności art. 267 TFUE, w razie potrzeby odstępując z własnej inicjatywy od stosowania art. 29 NPK, interpretowanego przez *Varhoven kasatsionen sad* (najwyższy sąd kasacyjny), gdy interpretacja ta jest niezgodna z prawem Unii (zob. podobnie wyrok z dnia 19 kwietnia 2016 r., *DI*, C-441/14, EU:C:2016:278, pkt 34).
- 37 W świetle powyższych rozważań na zadane pytanie trzecie należy udzielić następującej odpowiedzi: prawo Unii należy interpretować w ten sposób, że stoi ono na przeszkodzie temu, aby sąd odsyłający stosował przepis krajowy taki jak rozpatrywany w postępowaniu głównym, który został uznany za niezgodny z tym prawem.

W przedmiocie kosztów

- 38 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:

- 1) **Artykuł 267 TFUE i art. 94 regulaminu postępowania przed Trybunałem, rozpatrywane w świetle art. 47 akapit drugi i art. 48 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie przepisowi krajowemu interpretowanemu w ten sposób, że zobowiązuje on sąd odsyłający do wyłączenia się z toczącej się sprawy ze względu na to, iż sąd ten przedstawił we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym okoliczności faktyczne i prawne tej sprawy.**
- 2) **Prawo Unii, w szczególności art. 267 TFUE, należy interpretować w ten sposób, że nie wymaga ono ani nie zakazuje, aby sąd odsyłający dokonywał, po wydaniu orzeczenia w trybie prejudycjalnym, nowego wysłuchania stron oraz nowych czynności dowodowych mogących skłonić go do zmiany stwierdzeń odnoszących się do okoliczności faktycznych i prawnych, których dokonał w ramach wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, pod warunkiem że sąd ten w pełni uwzględni wykładnię prawa Unii przyjętą przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej.**
- 3) **Prawo Unii należy interpretować w ten sposób, że stoi ono na przeszkodzie temu, aby sąd odsyłający stosował przepis krajowy taki jak rozpatrywany w postępowaniu głównym, który został uznany za niezgodny z tym prawem.**

Podpisy